

Decentralisering, skolval och friskolor:

resultat och likvärdighet i svensk skola

av

Helena Holmlund, Josefin Hägglund, Erika Lindahl, Sara
Martinson, Anna Sjögren, Ulrika Vikman och Björn Öckert

Stockholm 24 april 2015

Uppdraget

Reformerna

Decentraliseringen av skolan när kommunerna övertog huvudmannaskapet

Möjligheten att välja skola och fristående skolors etablering

Utfallen

Särskilt fokus på betygsresultat och fullföljandet av utbildning samt på betydelsen av kön, utländsk bakgrund och tid i Sverige. Följer också andra mått på kunskapsutveckling.

Bakgrund

Sjunkande resultat i internationella studier och ökade resultatskillnader mellan skolor

Avgränsning: Grundskola och gymnasium. 1987-2009 (2006)

Att analysera 1990-talets skolreformer

Effektutvärdering kräver

- Jämförelsegrupp
- Resultatmätt som är jämförbara över lång tid
- Mått på vad reformerna innebar

- Reformerna infördes samtidigt i hela landet
  - Jämföra utvecklingen över tid -identifiera ev brott vid reformer
  - Relatera elevresultat på individ- eller kommunnivå till elevers reformexponering
- Betyg, mönstringsdata, UGU-data, Internationella mätningar
- Reformindikatorer
  - Skolpolitik uttryckt i kommunernas skolplaner
  - Skolresurser
  - Andel friskoleelever/kommunalt skolval
- Elevsammansättning - demografiska förändringar, tex invandring och migration, men också som följd av reformerna.
- Försiktighet i kausal tolkning

I dag

1. Decentralisering - Kommunernas skolpolitik och resursfördelning
2. Resultatutveckling: deltagande, genomströmning och kunskaper
3. Skolval och likvärdighet
4. Slutsatser

Decentralisering och kommunernas skolpolitik skolplaner och resurser

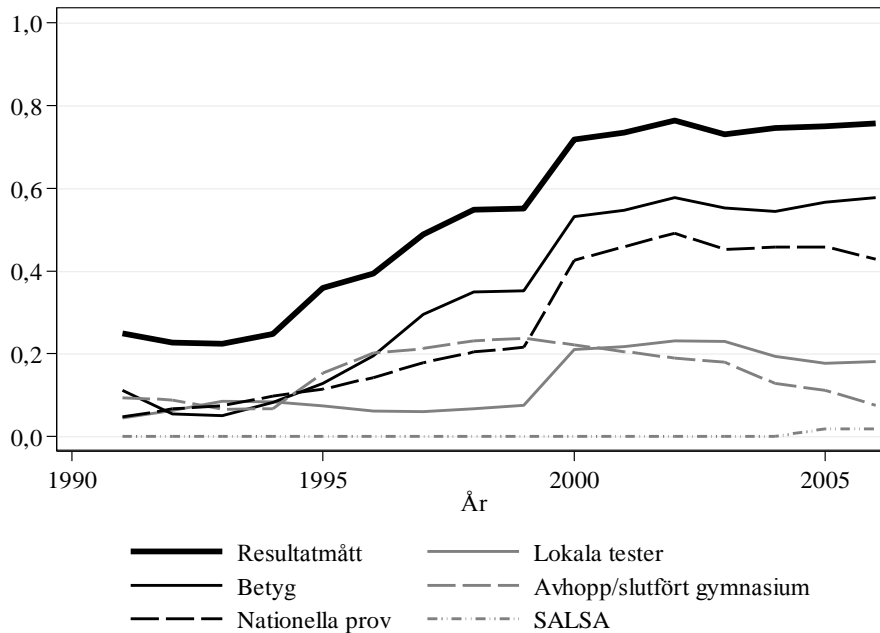
Kommunerna får ansvar för skolan

- Arbetsgivaransvar, finansiering och resursfördelning, uttolkning av nationella mål, resultatuppföljning.

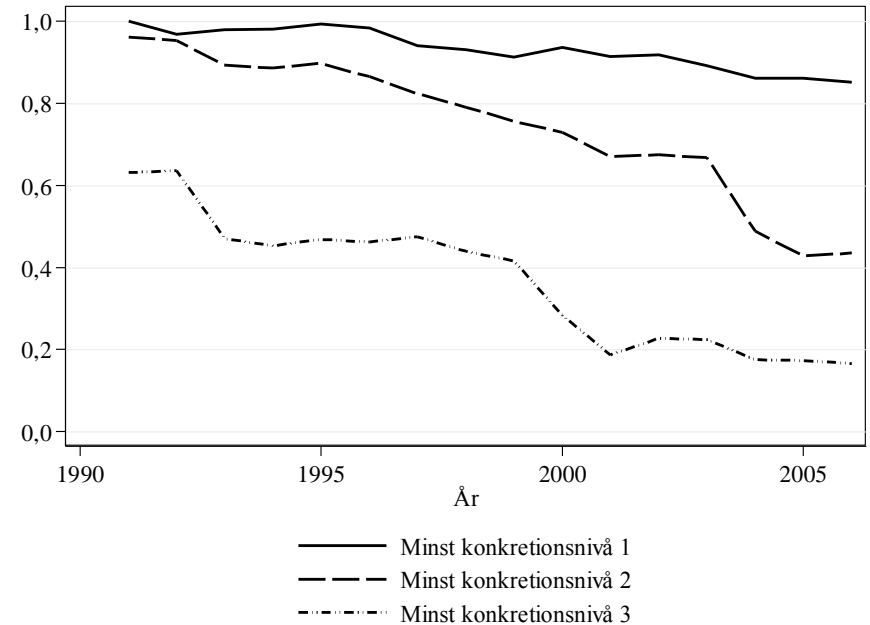
Vi studerar:

- Kommunernas skolpolitik uttryckt i skolplanerna speglar hur kommunerna såg sitt uppdrag
  - Insamling av skolplaner. Kodning av variabler som fångar skolplanens behandling av skolans kunskapsuppdrag, elevresultat, uppföljning, likvärdighet, kompensatorisk resurstilldelning, kompetensförsörjning
- Resurser – lärartäthet och lärarkvalitet

Skolplanerna vittnar om svag styrning

Andel kommuner som i sina skolplaner nämner olika resultat mått

Andel kommuner som i sina skolplaner nämner personalförsörjning och kompetensutveckling av lärare

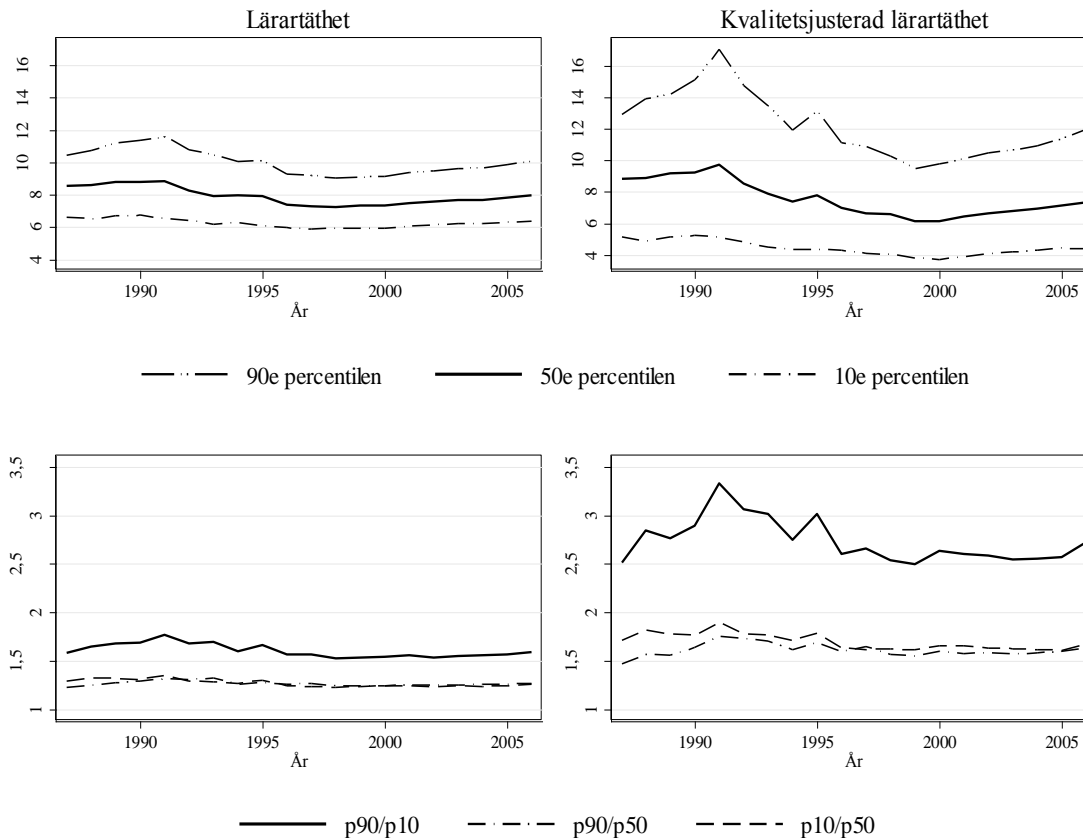
Konkreta skrivningar om likvärdighet eller kompensatorisk resursallokering i mindre än en 1/10 av kommunerna.

Lärarresurser

- Beskrivning över tid på skolnivå och på kommunnivå
- Hur många lärare / 100 elever (LT)?
  - vi tar hänsyn till ålder, utbildning, behörighet, *kvalitetsjusterad lärartäthet*
- Hur kompensatorisk är skolans resursallokering?
  - jämför skolor med olika elevförutsättningar (elevernas förväntade betyg)
- Försämring av lärarkårens behörighet, IQ, erfarenhet och utbildning(relativt) under hela perioden.

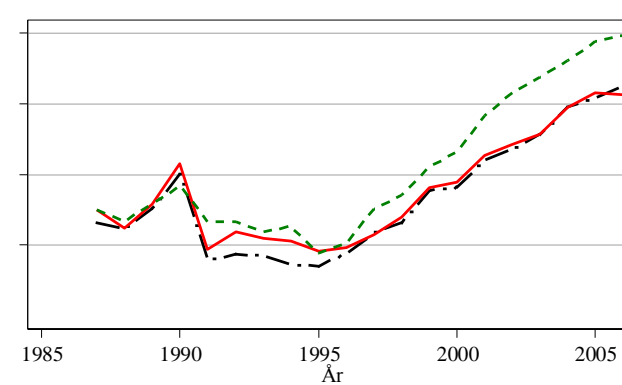
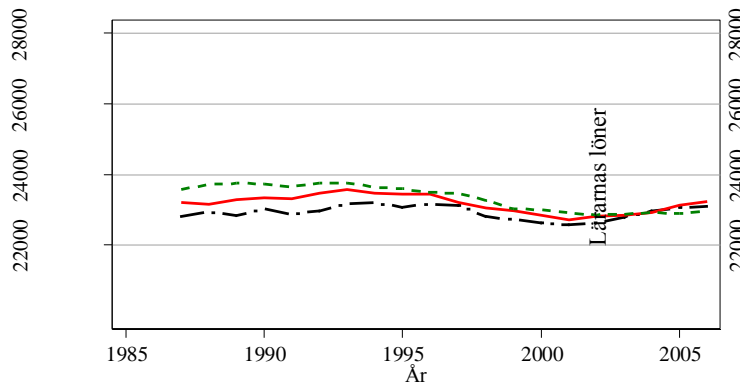
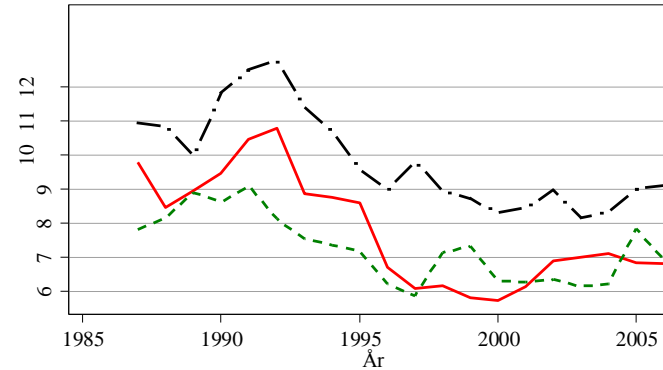
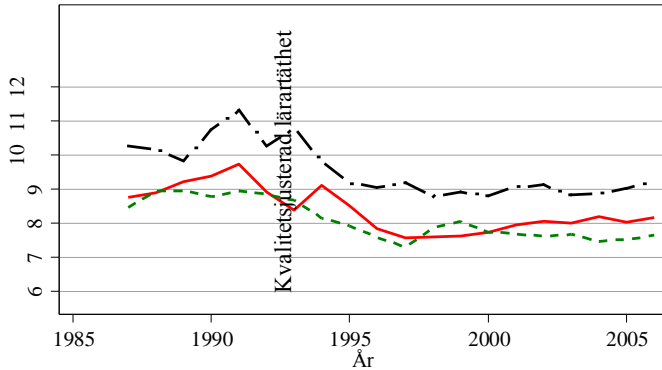

Spridning i lärartätheten i grundskolan ökade före reformerna

LT minskade under 1990-talet. Större skillnader i KJLT
 Spridning på lång sikt oförändrad, men ökar före reformerna
 Resursspridning inom snarare än mellan kommuner.
 GY- ingen stor förändring

Skillnader i resurser mellan skolor - kompensatoriskhet

--- 20 procent
 --- 80-100 procent

— 40-60 procent

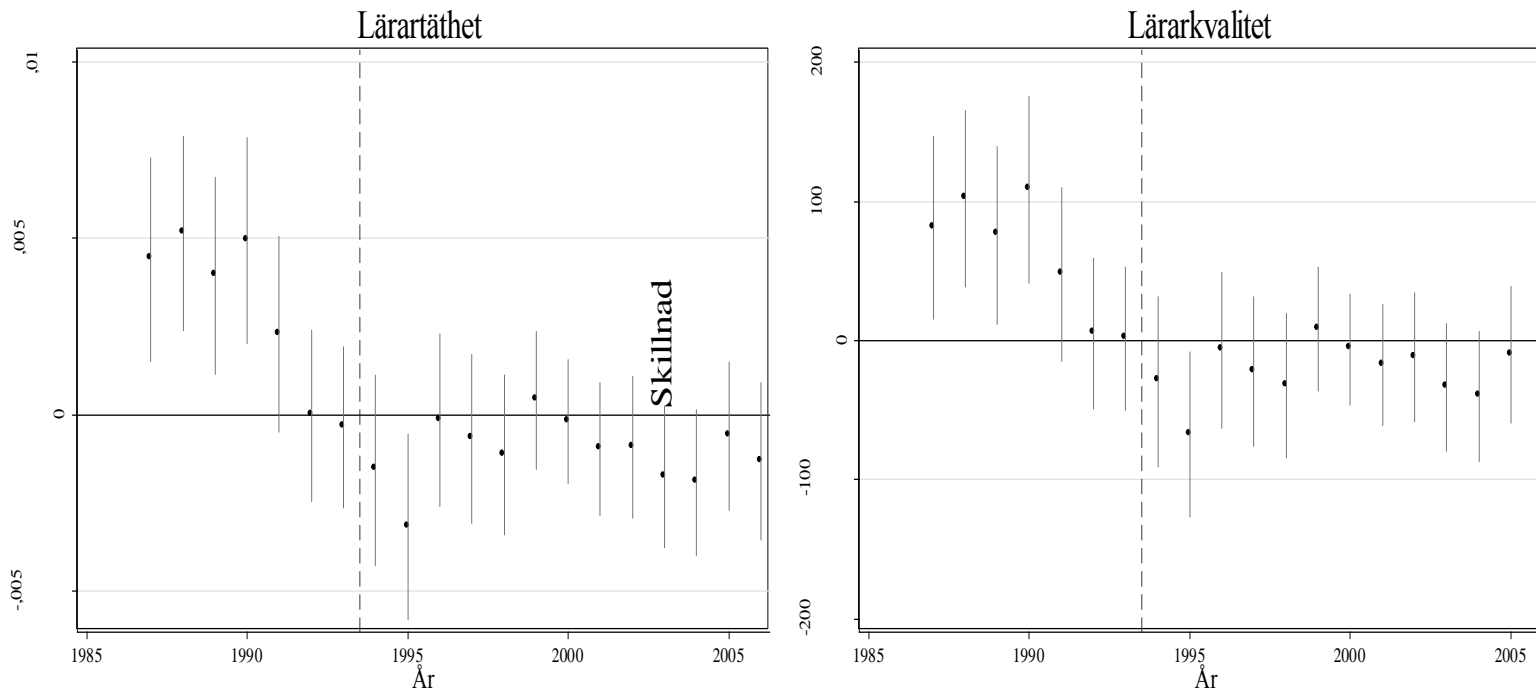
Skolans kompensatoriska resurstilldelning

- Skolans resurser är svagt kompensatoriska (90-95%)
- Skillnader inom, inte mellan kommuner.
- Ingen stor förändring av skolans kompensatoriska resurstilldelning.
- Lärarlöner och lärarkvalitet högre i skolor med goda elevförutsättningar
- Inga stora förändringar i samband med reformer

Skolpolitik, resurser och elevresultat

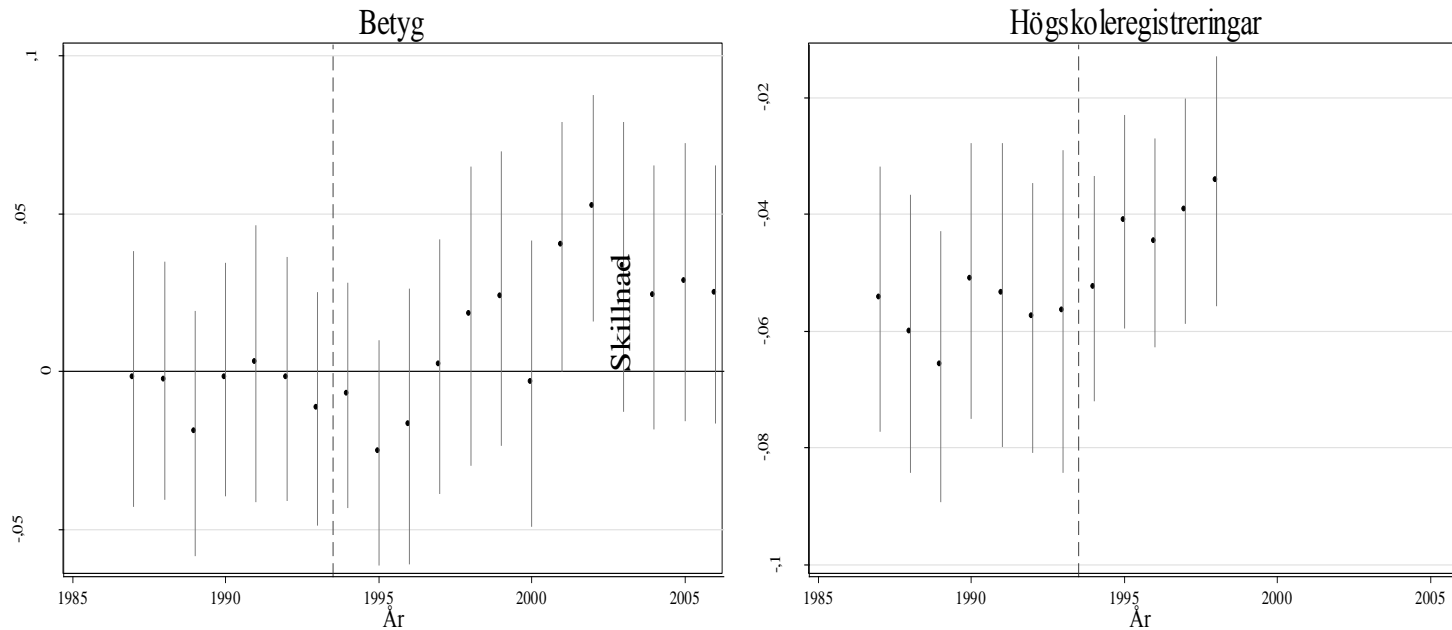
- Stora kommuner – mer konkreta och tydliga skolplaner och bättre resultatutveckling, men koppling svag.
- Kommuner vars skolplaner lyfter fram skolans kompensatoriska uppdrag omfördelar mer resurser till skolor med svaga elevförutsättningar
- Förändringar av prioriteringar i skolplanerna har inget tydligt samband med förändringar i resultat
- Förändrade skolresurser på kommunnivå har inte något tydligt samband med förändringar i resultat

Resurser i olika kommuntyper

Skillnad i lärartäthet och lärarkvalitet i storstadsregioner jämfört med övriga landet med hänsyn taget till elevförutsättningar och elevantal

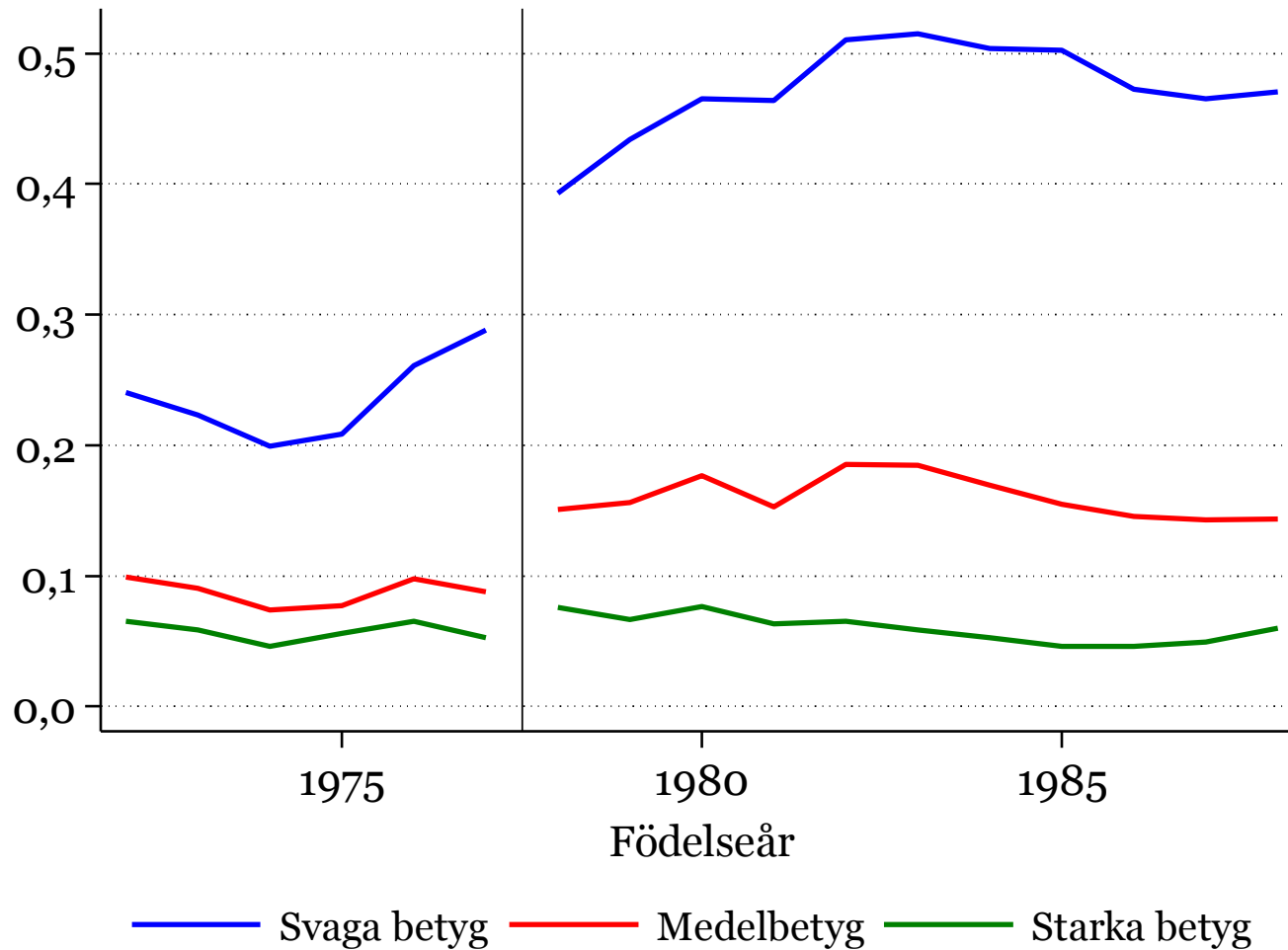
Skillnad i resultatutveckling mellan olika kommuntyper

Skillnad i åk 9-betyg och högskoleregistreringar mellan storstadsregioner och övriga landet

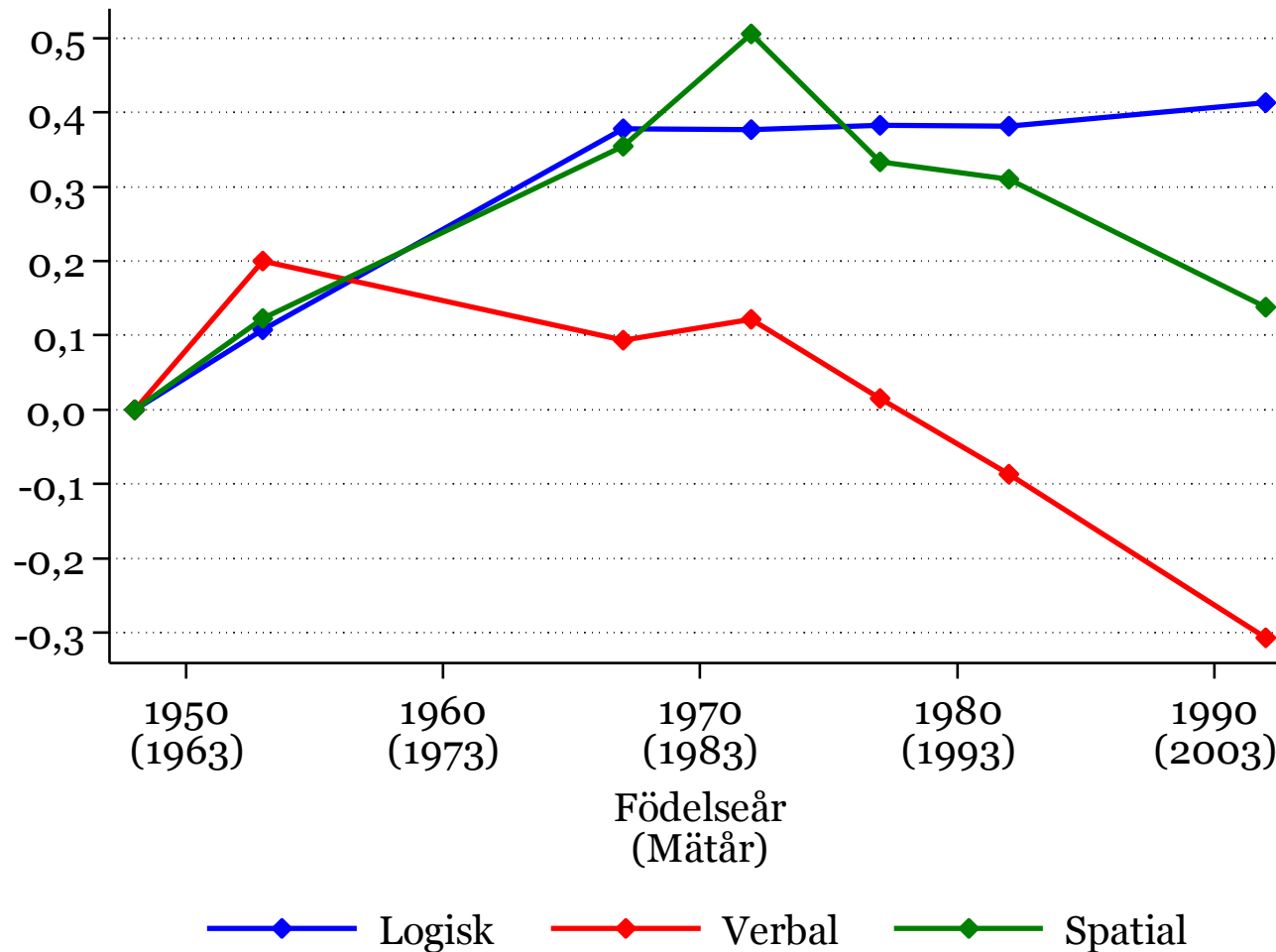
Resultatutveckling i skolan

Gymnasieskolan – ofullständiga studier

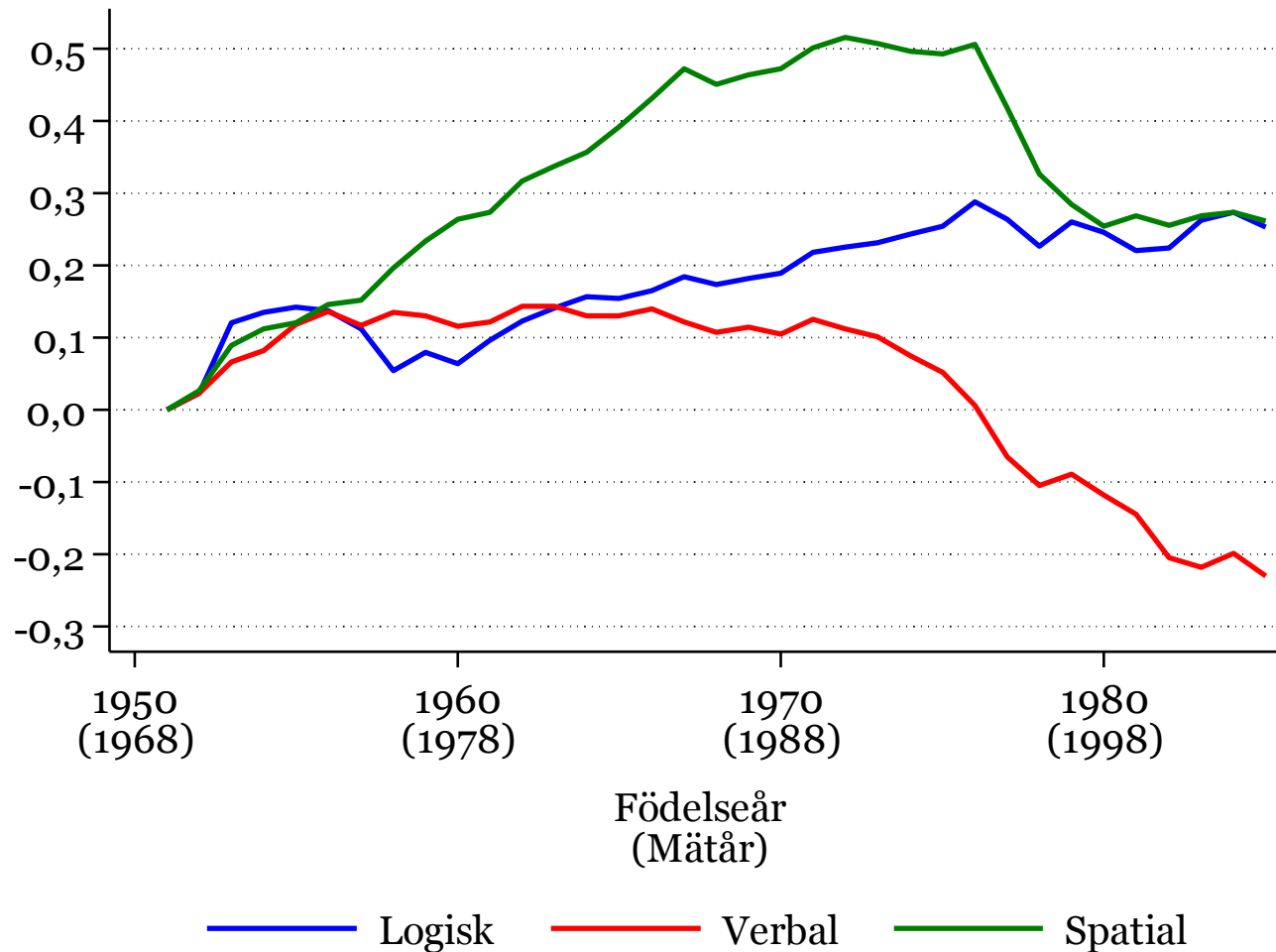

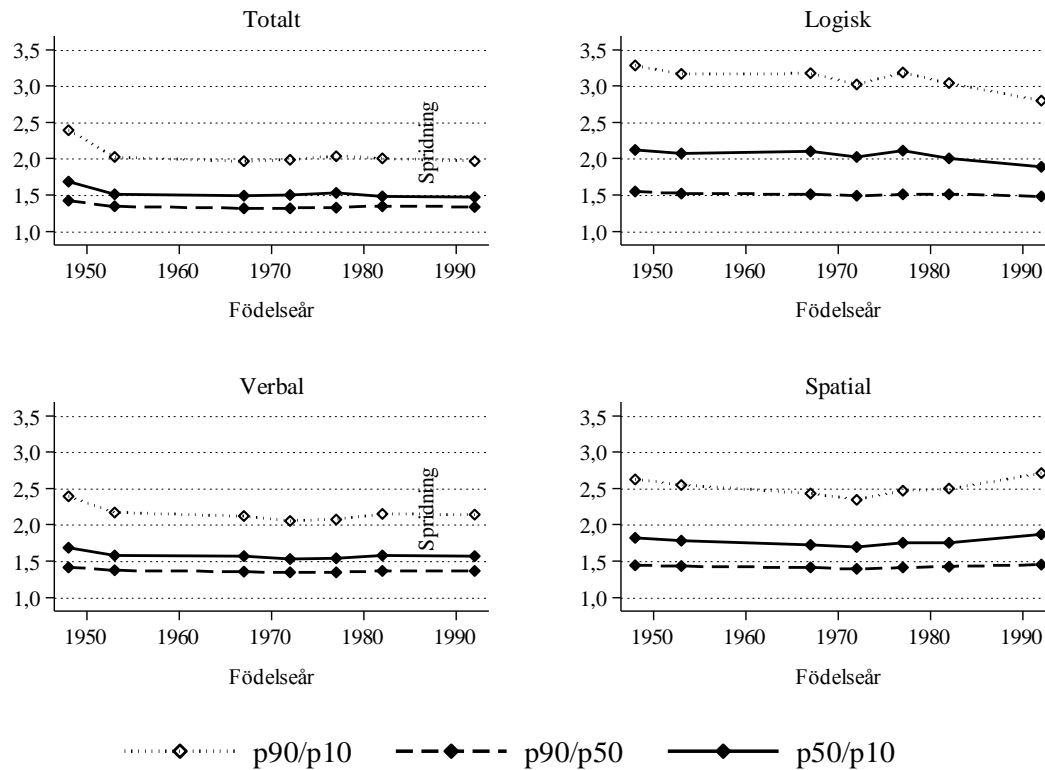
Kognitiva förmågor i Åk 6

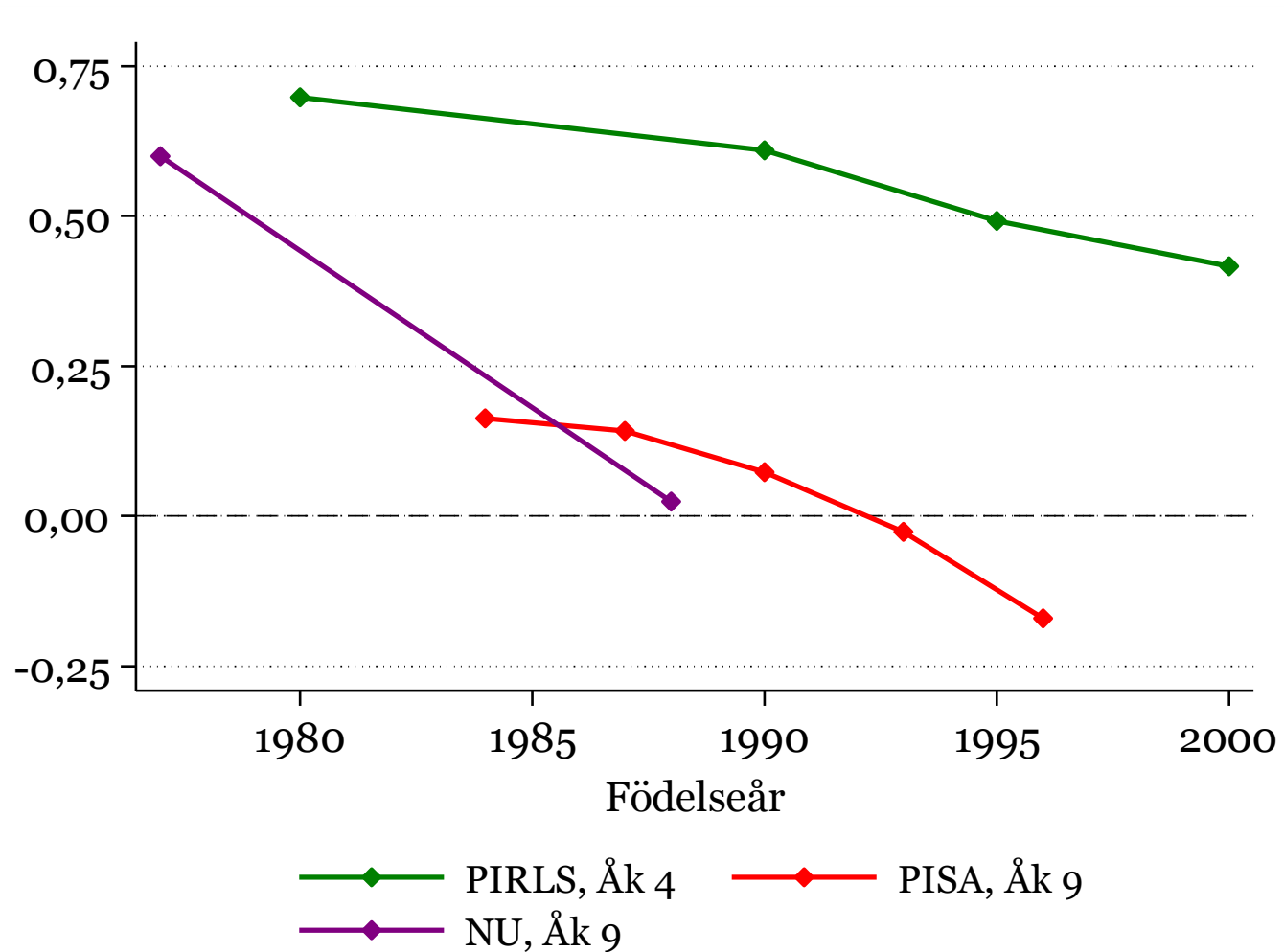
Kognitiva förmågor på gymnasiet (pojkar)

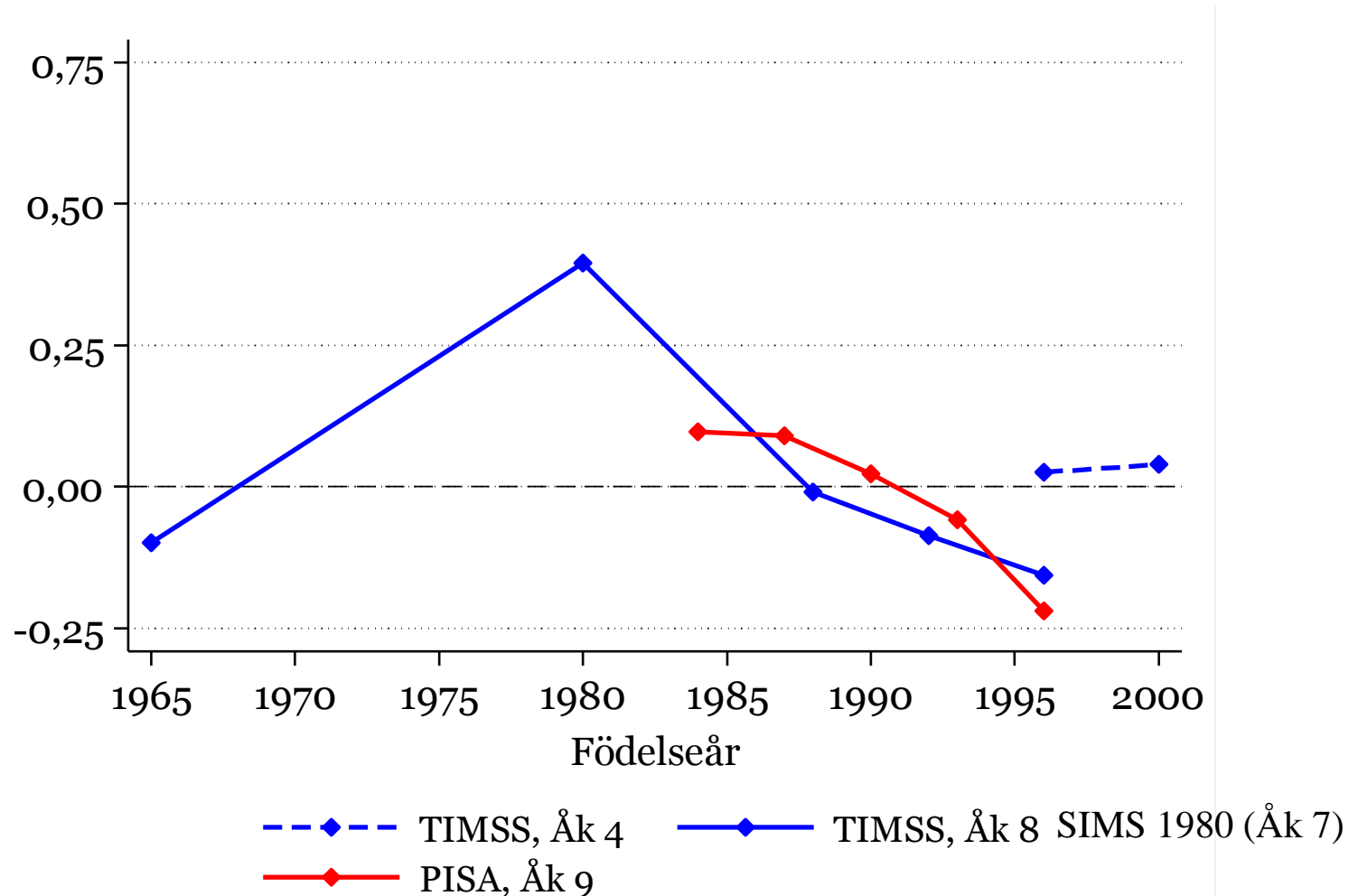
Ingen ökning av spridningen i kognitiva förmågor

Läsförståelse i Åk 4 och Åk 9

Kunskaper i matematik i Åk 4, Åk 8 och Åk 9

Kunskapsutvecklingen bland svenska elever

- Kunskapstillväxten (förädlingsvärde eller value-added) mellan högstadiet och gymnasieskolan har försämrats.
  - Nedgången i Åk 6 förstärks alltså under högstadiet och på gymnasiet
- Denna försämringen påbörjas före reformerna
- Hur ser det ut i internationella jämförelser? – Stor samstämmighet: Sjunkande resultat *åtminstone* sedan kohorten född 1980 – men brist på mätpunkter tidigare – vi kan ej datera vändning.

Sammanfattning

- Kraftig ökning av elever utan slutbetyg från gymnasiet
  - ✓ Sammanfaller med programgymnasiet och nytt betygssystem
    - Påverkar främst studiesvaga elever
  - ✓ Flertalet tycks ändå vara närvarande på gymnasiet
- Försämrade kognitiva förmågor och kunskaper
  - ✓ Kunskapsnedgång påbörjas före skolreformerna
    - Reformerna kan ha bidragit till fortsatt utveckling, men inget tydligt trendbrott.
  - ✓ Resultatförsämringen börjar tidigt i skolan
    - Försämringen i lägre årskurser lever kvar senare
  - ✓ Nedgången förstärks på högstadiet och gymnasiet

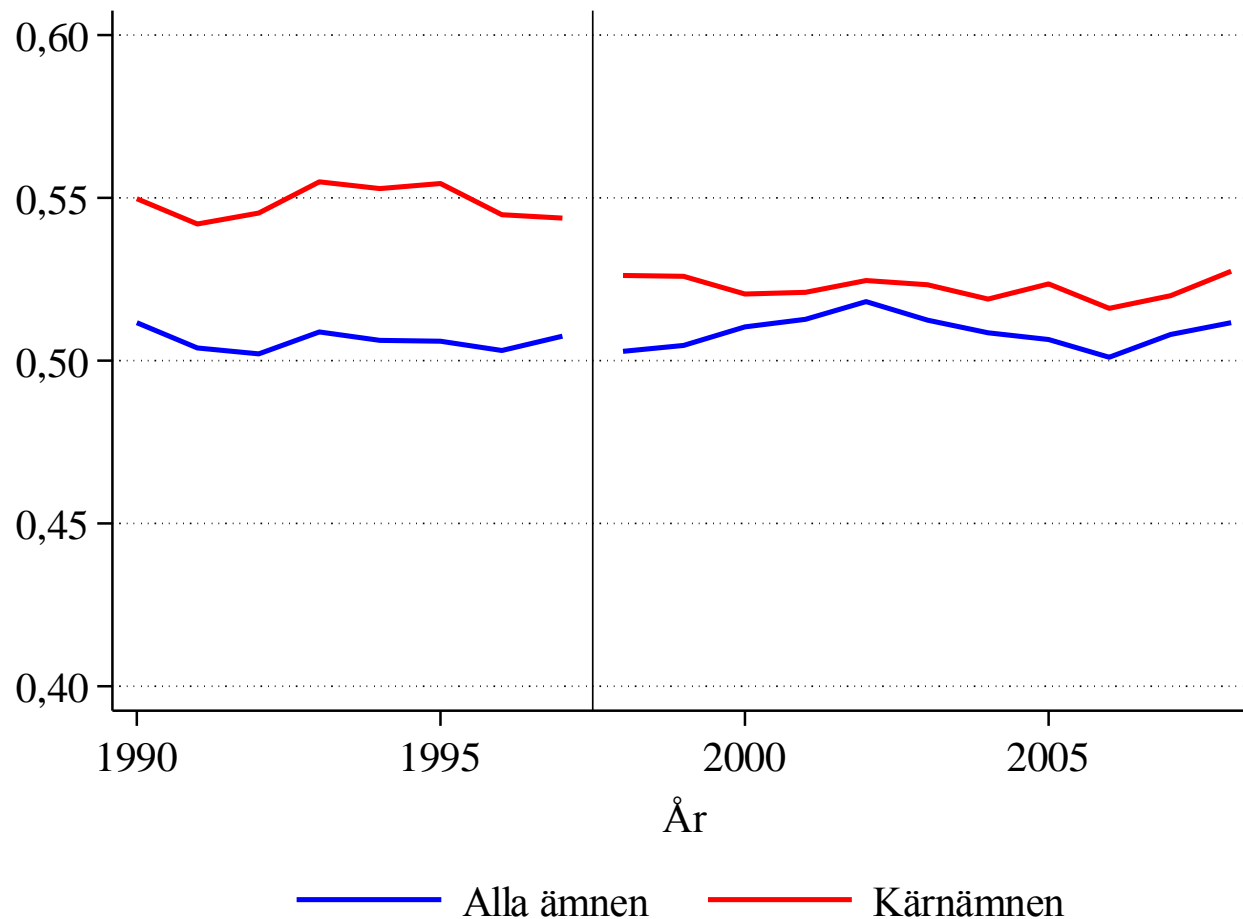
Skolval och likvärdighet

Likvärdighet

- Begreppet likvärdighet
  - Alla elevers rätt till utbildning
  - Skolan ska utjämna livschanser
- Hur mäter vi likvärdighet?
  - Mått på måluppfyllelse, d.v.s. resultatmått
    - Samband mellan resultat och familjebakgrund
    - Resultatskillnader mellan skolor

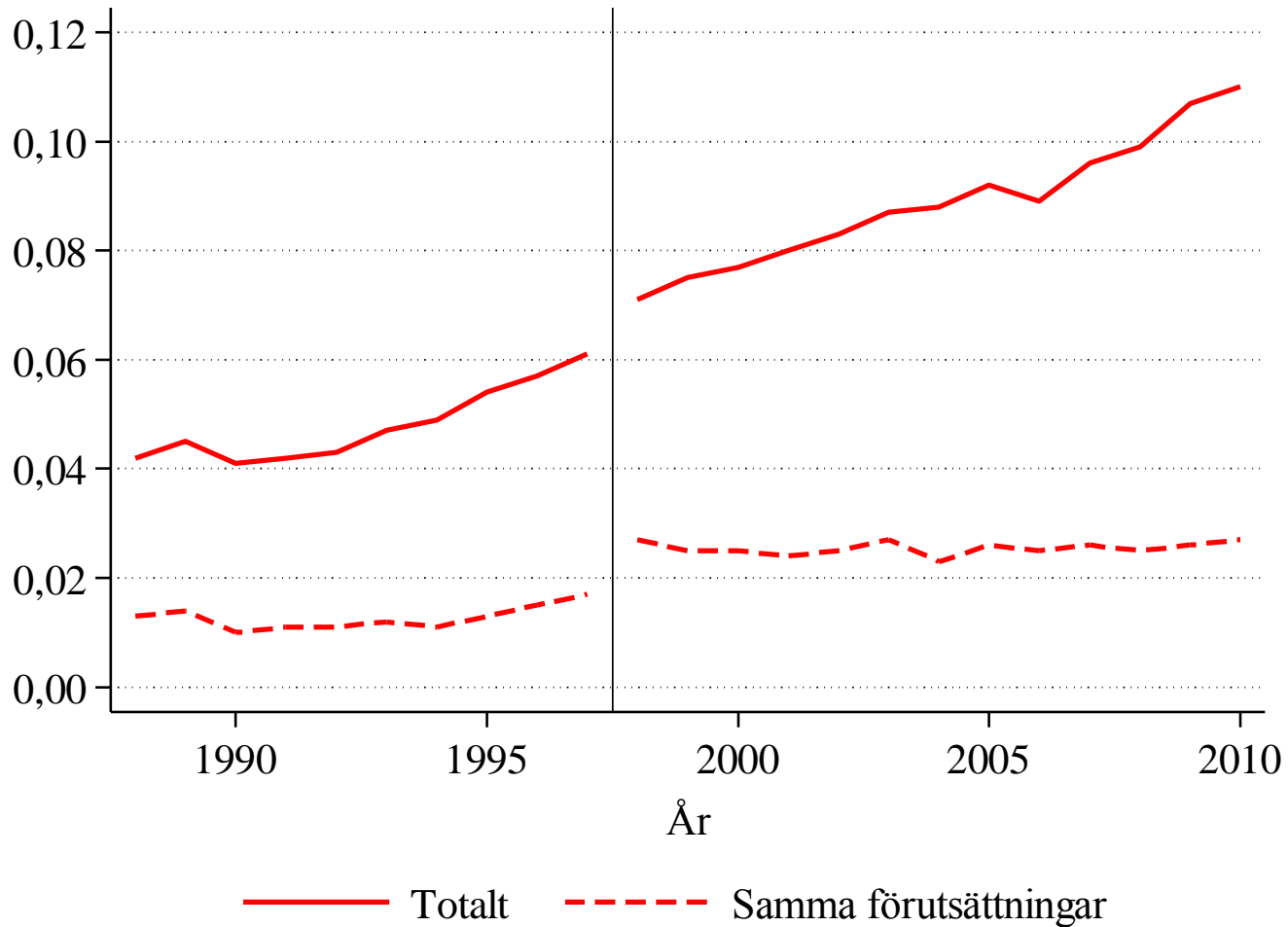
Syskonkorrelationer i årskurs 9-betyg

Resultatskillnader mellan skolor

- Välkänd bild att resultatskillnaderna mellan skolor har ökat ("mellanskolsvariationen")
- Vilka faktorer kan tänkas ligga bakom att resultatskillnaderna ökar?
  - Ökad elevsortering mellan skolor
  - Skillnader i skolkvalitet

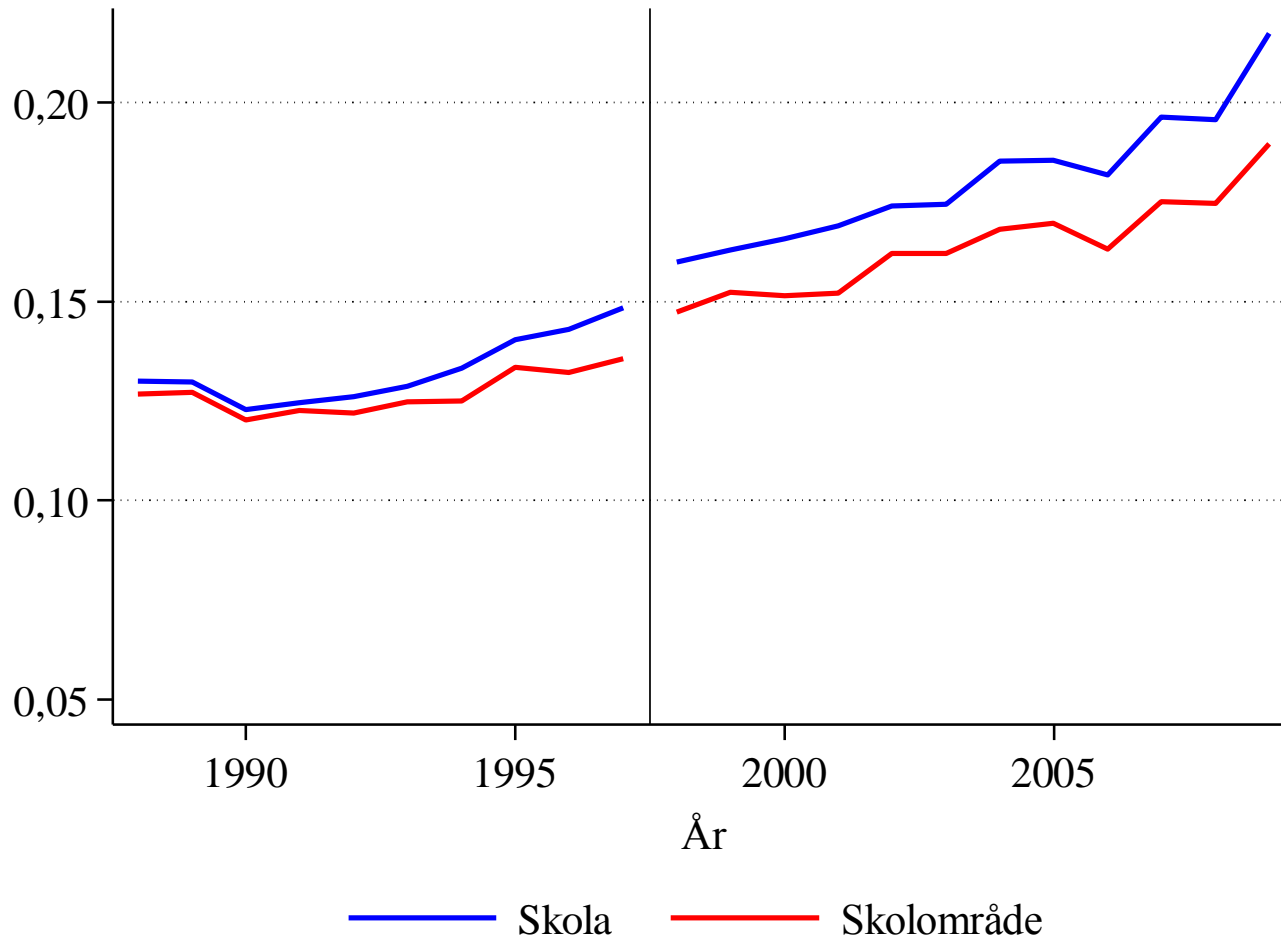
Resultatskillnader mellan skolor

Resultatskillnader och elevsortering

- När vi justerar för elevers förutsättningar ser vi inte längre att resultatskillnaderna har ökat
  - Tolkning: ökad elevsortering ligger bakom de ökade resultatskillnaderna
- Hur har elevsorteringen utvecklats över tid?
  - Elevsorteringen till skolor kan bero på
    - Boendesegregation
    - Skolval/friskoleetablering
  - Mått på elevers förutsättningar: förväntade betyg

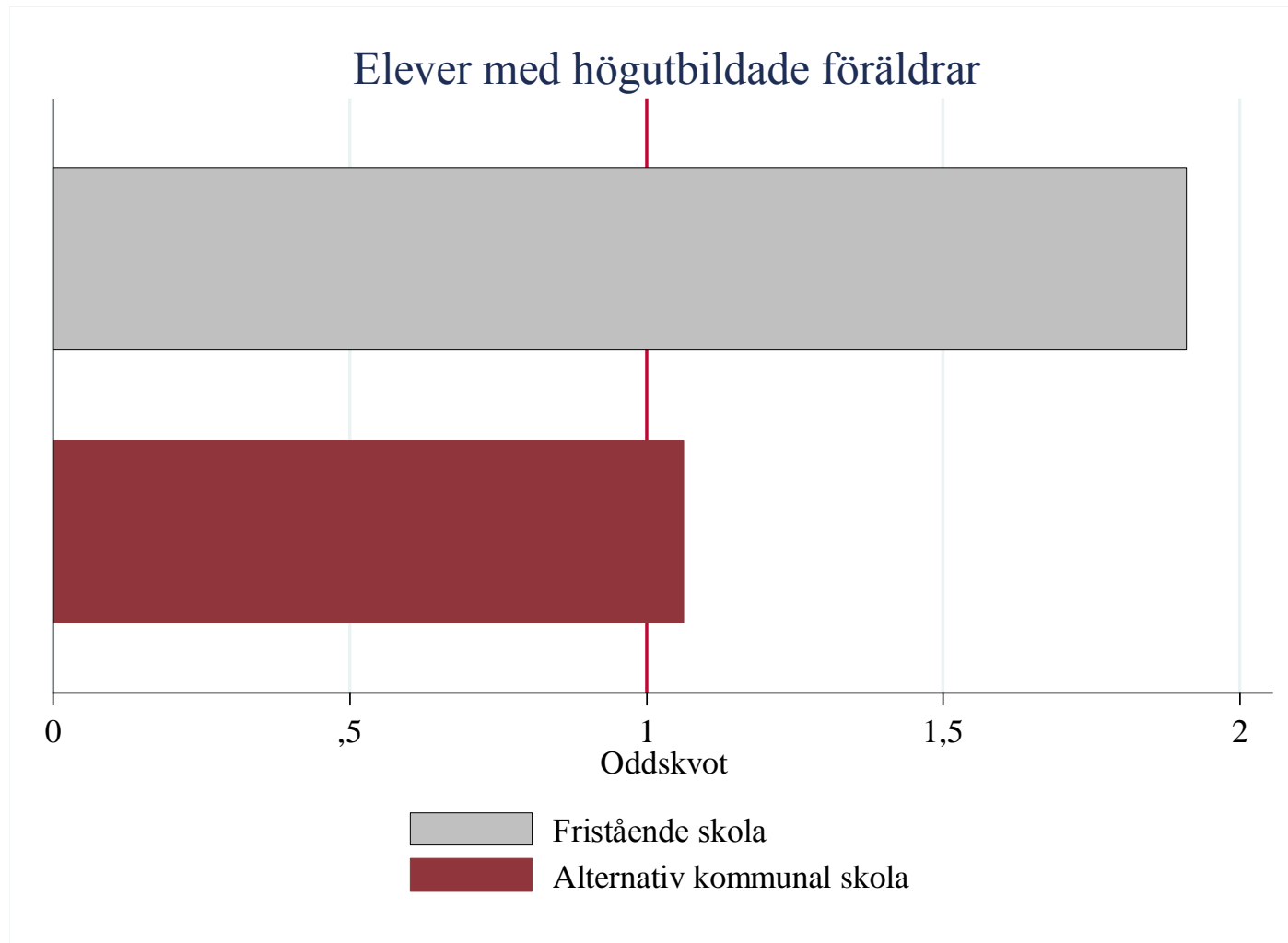
Elevsortering: Skillnader i elevförutsättningar mellan skolor

Elevsortering, friskolor och skolval

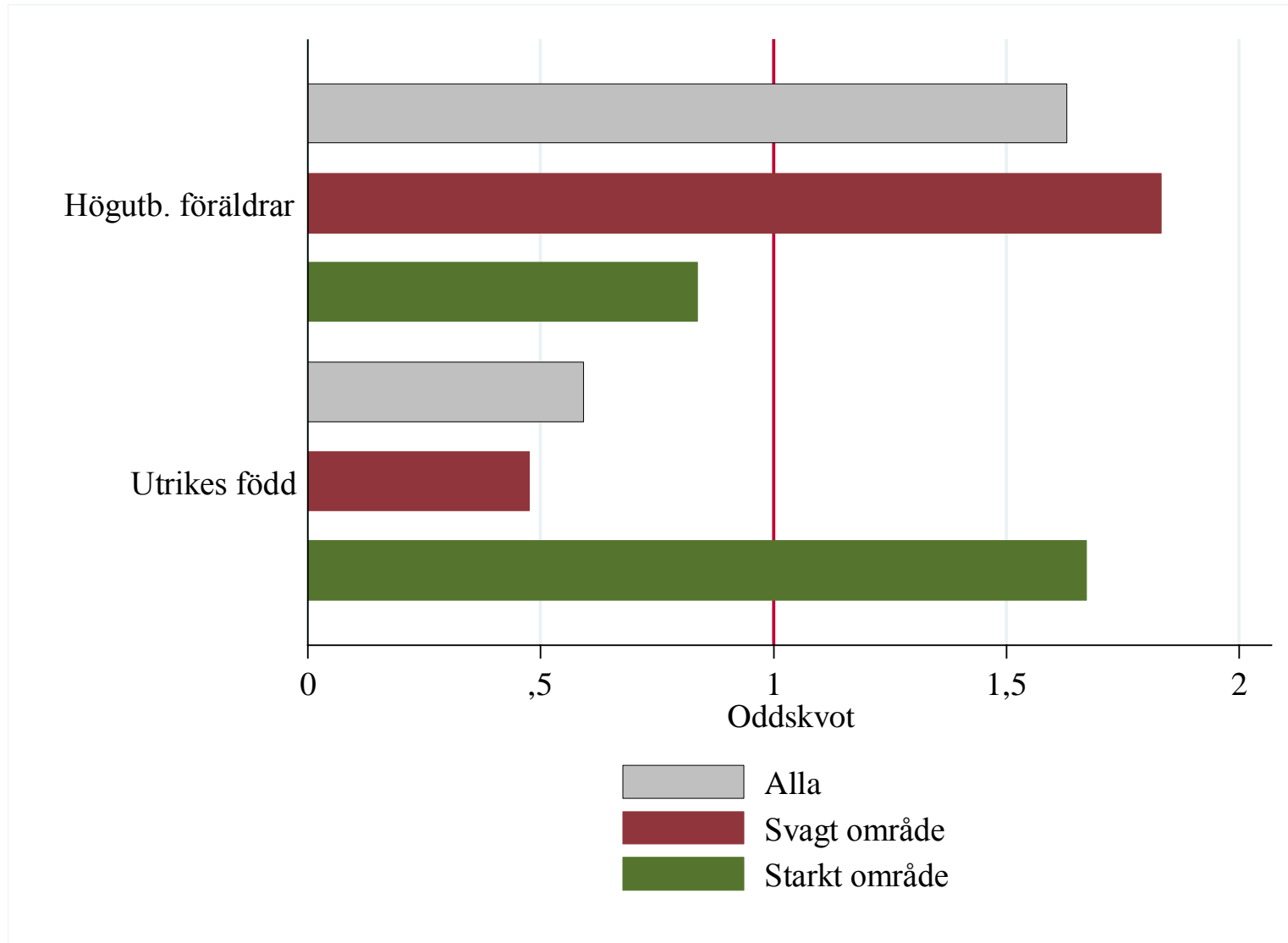
- Elevsorteringen har ökat mer än vi kan förvänta oss givet boendesegregationen
  - Ökad elevsortering samvarierar med ökad andel friskoleelever i kommunerna
  - Boendesegregationen kan också ha påverkats av skolvalet
- Varför kan skolval och friskolor leda till elevsortering?
  - Friskolors etablering
  - Urvalsgrunder
  - Familjers olika preferenser olika förutsättningar

Elevsortering 2009

Elevsortering till fristående skolor 2009

Elevsortering och likvärdighet

- Innebär elevsortering per definition minskad likvärdighet i skolresultat?
  - Det beror på hur skolans arbete påverkas:
    - Nivågruppering
    - Kamrateffekter
    - Kvalitetseffekter
    - Undervisningen anpassas till elevgruppens nivå
  - Kan skolan kompensera fullt ut i ett mer sorterat system, så att resultatskillnaderna är oförändrade?

Elevsortering och likvärdighet

- Resultatskillnaderna har inte ökat när vi justerar för elevers förutsättningar
  - Kan tolkas som att skolan har lyckats kompensera för hur skolans arbete påverkas av ökad segregation
  - Kan också tolkas som att betygen sätts kompensatoriskt, så att kunskapsskillnader mellan skolor underskattas
- Social integration kan ha ett värde i sig
  - Ökad sammanhållning, bättre förståelse mellan grupper och minskade konflikter i samhället

Rapportens viktigaste slutsatser

Slutsatser 1

Resultatnedgången i den svenska skolan påbörjades redan före skolreformerna

Vi kan inte utesluta att reformerna påverkat den fortsatta utvecklingen – *lärarkompetens, betygssystem och läroplaner*

Kraftig ökning av elever utan slutbetyg från gymnasiet i samband med GY-reform, men de hoppade inte av.

Kommunala skillnader i resurser och skolpolitik kan inte förklara resultatnedgång – *men svag styrning, obefintlig uppföljning och svag kompensatoriskhet.*

Friskoleexpansionen och det fria skolvalet kan inte förklara nedgången i svenska elevers resultat

Slutsatser 2

Skolsegregationen tar fart under 1990-talet.

Ökad elevsortering drivs dels av ökad boendesegregation, dels av friskolevalet – *men ej kommunalt skolval*.

Ökad elevsortering i skolan förklarar de ökande betygs- och resultatskillnaderna mellan grundskolor och på gymnasiet.

Elevens familjebakgrund har inte större betydelse för betygen i grundskolan än tidigare, men möjligen för avslutat gymnasium.

Likvärdighet kan ha minskat i andra dimensioner till följd av ökad sortering.